

УДК 332.3:364.122.5

Біда О.Ю.
здобувач,асистент кафедри геодезії і геоінформатики
Львівського національного аграрного університету

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МІСЬКИХ АГЛОМЕРАЦІЙ

У статті визначено групи проблем розвитку міських агломерацій, а також показники конкурентоспроможності основних світових агломерацій. Виявлено напрями удосконалення законодавчої та нормативної бази в питанні режиму використання приміських зон великих міст. Зазначено властивості такого територіального утворення, як агломерація.

Ключові слова: міські агломерації, формування, правове регулювання, приміська зона, конкурентоспроможність.

Біда О.Ю. ПРОБЛЕМНЫЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ ГОРОДСКИХ АГЛОМЕРАЦИЙ

В статье определены группы проблем развития городских агломераций, а также показатели конкурентоспособности основных мировых агломераций. Выявлены направления совершенствования законодательной и нормативной базы в вопросе режима использования пригородных зон крупных городов. Указаны свойства такого территориального образования, как агломерация.

Ключевые слова: городские агломерации, формирования, правовое регулирование, пригородная зона, конкурентоспособность.

Bida O.Yu. CHALLENGING ASPECTS OF URBAN AGGLOMERATIONS FORMATION

The article determines the urban agglomeration development problems and also shows the indicators of competitiveness of major world agglomerations. Found areas to improve the legislative and regulatory framework in the matter of usage suburbs of large cities. The specified properties such as agglomeration territorial unit.

Keywords: urban agglomerations, formation, regulation, suburban zone, competitiveness.

Постановка проблеми. Створення агломерацій стає ключовим інструментом розвитку країни та її територій, забезпечує високу якість життя населення, створює комфортне середовище для розвитку бізнесу і підвищує конкурентоспроможність країни як єдиного цілого. Міські агломерації та перспективи їхнього розвитку в сучасних вітчизняних публікаціях і дослідженнях усе ще не знаходять достатньо глибоких і повних досліджень. Немає багатьох законодавчих і нормативних документів, що регламентують відносини міст і населених пунктів, немає правового визначення міської агломерації, недостатньо чітко визначена роль великих міст у забезпеченні розвитку ринку трудових ресурсів території, формування сприятливих умов інноваційного розвитку територіальних громад, креативності трудових колективів, особистості. Ці та низка інших питань вимагають більш глибокого вивчення, удосконалення законодавства про міста й міські агломерації, більш активного формування механізмів забезпечення розвитку міст і міських агломерацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У зв'язку із загальною стратегією трансформації адміністративно-територіального устрою на сучасному етапі розробка методології визначення міських агломерацій набуває важливого теоретичного та практичного значення. Управління агломераціями є одним із найбільш дискусійних і невіршених питань в Україні, не розроблено організаційно-економічний механізм їх управління. Проте набуто значного досвіду щодо вирішення проблем управління містами. Зокрема, ці питання висвітлено у роботах О. Акімова, В. Бабаєва, С. Дорогунцова, Т. Зінченко, М. Долішнього, Г. Монастирського, Ю. Лебединського, П. Коваленка, В. Кравченка, П. Круша, Л. Шутенка та ін. Багатопланові та динамічні зміни у розвитку міст вимагають системного осмислення нових реалій і ймовірних перспектив еволюції міст [1].

Постановка завдання. Необхідно визначити проблеми розвитку міських агломерацій та вивчити проблемні аспекти у визначенні міських агломерацій, теоретичні й практичні засади формування міських

агломерацій, виявлення напрямів удосконалення законодавчої та нормативної бази у питанні режиму використання приміських зон великих міст.

Виклад основного матеріалу дослідження. При досягненні певної межі велике місто, що динамічно розвивається, відчуває усе більшу потребу в нових ресурсах розвитку – територій, джерелах водопостачання, інфраструктурі. Проте в межах міської межі вони виявляються вичерпаними або близькими до вичерпання. Подальше суцільне (периметральне) розширення міської території пов'язане з негативними наслідками. Тому центр ваги розвитку об'єктивно переміщується в навколишнє місто чи район. Виникають поселення-супутники (найчастіше на основі існуючих невеликих населених пунктів) різного профілю. По суті, це частинки великого міста, який, стаючи центром агломерації, створює систему доповнень і партнерів. З одного боку, все те, що не поміщається в місті, виштовхується за його межі. З іншого – багато чого з того, що прагне до нього ззовні, осідає на підступах. Таким чином, агломерація формується двома зустрічними потоками.

Специфіка міста визначає його основні соціальні функції: господарсько-економічну, тобто організацію механізму виробництва на підставі функціонування різних галузей промисловості; соціальну, яка полягає в діяльності соціальної сфери, яка охоплює послуги торгівлі, побутового обслуговування, транспорту, зв'язку, житлового будівництва, соціального забезпечення, медичного обслуговування тощо; культурно-освітню, яка реалізується через надання людині вищої, середньої спеціальної освіти через створення дозвільної та рекреаційної інфраструктур; управлінсько-адміністративну, що здійснюється шляхом продовження адміністративної влади різними державними та соціальними органами [2].

В умовах інтенсивних трансформаційних процесів усе більшого значення набуває вивчення такий феномен територіальної організації суспільства, як міські агломерації. У сучасній економіці саме агломерації стають основними локомотивами розвитку національних економік, так як у результаті тери-

торіальної концентрації виробництв та інших економічних об'єктів спостерігається агломераційний ефект, що виникає у результаті того, що компактно розміщені об'єкти, якщо вони сумісні, завжди ефективніше, ніж ті ж об'єкти, що розміщені ізольовано.

Під агломерацією варто розуміти територіальне утворення з такими властивостями:

- агломерація виникає на базі великого міста і створює значну зону урбанізації, поглинаючи суміжні населені пункти;

- відрізняється високим ступенем територіальної концентрації різноманітних виробництв, передусім промисловості, наукових і навчальних закладів, а також високою щільністю населення;

- справляє вирішальний перетворюючий вплив на навколишнє середовище, змінюючи економічну структуру території та соціальні аспекти життя населення;

- наявність постійних приміських електропоїздів, автобусів.

Сьогодні в агломераціях виробляється основна частка ВВП розвинених країн світу. Так, Нью-Йоркська агломерація, яка займає усього 0,2% території США, дає 11% їхнього ВВП, а 85% ВВП США створюється саме в межах агломерацій.

Українськими науковцями визначено закономірності формування та функціонування міських агломерацій, їхній вплив на регіональний економічний розвиток, використання окремих складових потенціалу. Проте існує потреба у подальшому опрацюванні питань управління розвитком міських агломерацій в організаційному, економічному та правовому аспектах.

На сьогоднішній день у науковій літературі запропоновані різні критерії виділення міських агломерацій: щільність міського населення і безперервність забудови; наявність великого міста-центру, як правило з населенням не менше 100 тис. осіб; інтенсивність і дальність трудових і культурно-побутових поїздок; питома вага несільськогосподарських працівників; частка працюючих поза місцем проживання; кількість міських поселень-супутників і інтенсивність їх зв'язків з містом-центром; виробничі зв'язки; зв'язки за соціально-побутовою і технічною інфраструктурою (єдині інженерні системи водопостачання, енергозбереження, каналізації, транспорту тощо). У низці випадків приймають в якості критерію комбінацію ознак, в інших випадках – орієнтуються на одну із них (наприклад, виділяють межі агломерацій по 1,5-2-годинних ізохронах транспортної доступності).

Низка авторів приходять до висновку про неможливість збігу кордонів, виділених на основі різних системоутворюючих чинників, і досліджує поєднання систем, які формуються навколо основного ядра. Особливості в підходах обумовлюють відмінності в делімітації меж агломерацій. При значних розбіжностях у підходах та методах сутність явища розвитку міських агломерацій досить з'ясована. Формування висококонцентрованих згустків взаємопов'язаного розселення відображає процес зростання і концентрації продуктивних сил, посилення контрастності розселення, зосередження багатьох видів діяльності в найбільш ефективних для їх розвитку ареалах. Автономне місто не відповідає масштабам та інтенсивності цього процесу, що вимагає більш широкої територіальної бази [3].

Нині в Україні виділяють 19 великих міських агломерацій, у яких проживає близько 36% населення. У складі цих 19 агломерацій особливе місце

посідають п'ять найбільших міських агломерацій. За регіональним розподілом вони розташовані у центрі (Київська, Дніпропетровська), на сході (Харківська, Донецько-Макіївська) та півдні (Одеська) країни. За наявністю центру-ядра більшість із них моноцентричні, тобто мають одне місто-ядро, що впливає на інші поселення, розташовані у приміській зоні, та значно перевищує їх за розміром та економічним потенціалом (Одеська, Харківська, Дніпропетровська), але Донецько-Макіївська агломерація є поліцентричною та має взаємопов'язані міста-центри.

Існує необхідність формування нових підходів до управління розвитком міських агломерацій, які були б орієнтовані на поточні та майбутні потреби населення й бізнесу. При цьому доцільним є урахування складності міських агломерацій як об'єктів управління та забезпечення узгодженої взаємодії між усіма складовими системи у процесі функціонування і розвитку. Особливо це стосується взаємодії між територіальними громадами в рамках агломерації [4].

Правове регулювання відносин між територіальними громадами здійснюється відповідно до законодавства, яке включає ст. 142 Конституції України, Бюджетний кодекс України, а також закони України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про засади державної регіональної політики», «Про асоціації органів місцевого самоврядування», «Про співробітництво територіальних громад», «Про добровільне об'єднання територіальних громад». Проте існує нагальна потреба у подальшій розробці нормативно-правового забезпечення регулювання економічної взаємодії між територіальними громадами, особливо при реалізації цінних інвестиційних проектів розвитку виробничої та соціальної інфраструктури з використанням механізмів державно-приватного партнерства (ДПП). Окрім того, доцільним є уточнення та вдосконалення інституційного та нормативно-правового забезпечення використання механізмів ДПП, зокрема це стосується визначення конкретних форм здійснення ДПП, правил об'єднання ресурсів, порядку прийняття рішень, створення та функціонування координаційних органів [4].

У результаті можна сформулювати три групи проблем розвитку міських агломерацій

- організаційні – виявити особливості міських агломерацій; проаналізувати процес управління їхнім розвитком й оцінити умови та чинники його здійснення; обґрунтувати принципи і пріоритети управління розвитком міських агломерацій;

- правові – визначити правовий статус міської агломерації, оцінити стан правового регулювання її функціонування і розвитку, розробити пропозиції з визначенням правових форм спільної діяльності органів місцевого самоврядування на території міської агломерації;

- економічні – проаналізувати склад, структуру, особливості ресурсів розвитку міських агломерацій, оцінити можливості адаптації досвіду використання технології бюджетування для управління ними; сформулювати модель раціонального управління ресурсами розвитку міських агломерацій.

Представлений комплекс завдань щодо управління розвитком міських агломерацій дозволить удосконалити як організаційно-економічне, так і правове забезпечення, використання якого сприятиме подальшому економічному зростанню та підвищенню якості населення – територіальних громад, що входять до агломерації.

Аналіз світового досвіду підтверджує, що міські агломерації приходять на зміну місту як точковій

формі розселення. Виробничі, трудові, культурні та науково-освітні зв'язки міських агломерацій забезпечують досить високий рівень розвитку продуктивних сил і сприяють формуванню якісно нових умов розвитку інноваційної економіки, а головне більш високі темпи накопичення усіх видів капіталу, зосереджених в агломераціях [3; 5].

Тоді як економічний розмір і зростання є важливими і необхідними показниками, існує кілька інших факторів, які визначають загальну конкурентоспроможність агломерації, у тому числі її бізнес та нормативно-правове середовище, якість людського капіталу та якість життя. Ці фактори не тільки допомагають агломерації тримати високі темпи економічного зростання, а й створити стабільне і гармонійне бізнес та соціальне середовище. Згідно із дослідженням The Economist Intelligence Unit [6], в якому було проаналізовано конкурентоспроможність 120 основних світових агломерацій, до факторів, що визначають конкурентоспроможність агломерації, можна віднести: економічний розвиток, людський капітал, інституційна ефективність, фінансова зрілість, міжнародна привабливість, рівень розвитку транспортної інфраструктури, небезпеки навколишнього середовища, соціальні та культурні фактори (рис. 1).

Дані показники конкурентоспроможності основних світових агломерацій подано на (рис. 1).

Показник «економічний розвиток» є найбільш вагомим при підрахунку зведеного індексу (30%). На долю показника «людський капітал» припадає 15% зведеного індексу, частка «інституційної ефективності» складає 15%. Далі йдуть такі фактори конкурентоспроможності світових агломерацій, як «фінансова зрілість» – 10%, «міжнародна привабливість» – 10%, «рівень розвитку інфраструктури» – 10%. Також при оцінці конкурентоспроможності агломерації варто враховувати показники «небезпеки навколишнього середовища» та «соціальні та культурні фактори», але при підрахунку зведеного індексу вони не мають значного впливу. Їхня частка складає усього по 5% зведеного індексу.

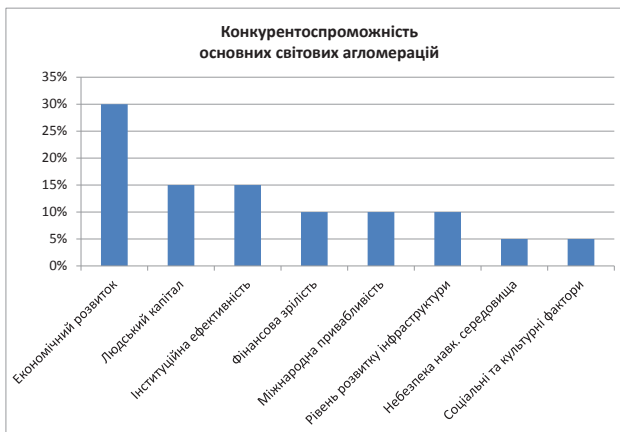

Рис. 1. Конкурентоспроможність основних світових агломерацій

Головним шляхом посилення суб'єктної бази управління розвитком агломерації є використання низових ланок управління адміністративно-територіальних одиниць, що є у структурі агломерації, при обов'язковій розробці комплексних цільових програм розвитку агломерацій. Потрібна розробка якісно нових методів управління розвитком міст – центрів агломерацій і створення розвинутого механізму управління. З метою управління процесами урбанізації агломерацій необхідно розробляти комплексні плани розвитку всієї агломерації загалом, починаючи від стадії районного планування до генеральних планів і проектів загальнорайонних комунікацій.

Висновки. З аналізу проведеного дослідження різних моделей управління міською агломерацією робимо висновок, що у цій сфері доки не знайдено універсальних і вільних від серйозних суперечностей рішень. На практиці тестуються різноманітні механізми, причому не всі з них виявляються придатними до застосування. Проте об'єктивна потреба у тій або іншій формі координації діяльності окремих структур у межах міської агломерації в цілому змушує владу як місцевого, так і регіонального, а іноді і загальнонаціонального рівня здійснювати пошук рішень у цій сфері. Надалі доцільним є зосередження на проблемі вдосконалення існуючого механізму визначення території великих міст та агломерацій в Україні, а також запровадження ефективної системи багаторівневого самоврядування у великих містах.

Об'єднання зусиль малих та середніх міст з потенціалом великих міст – у межах своєї агломерації, може дати необхідний синергетичний ефект, коли спільна діяльність кількох міст призведе до кращих результатів, аніж сума їхніх окремих дій. Природно, що невеликі міста є у цьому більш зацікавленими, ніж великі, які необачно вважають, що їхніх ресурсів вистачить для самостійного вирішення соціально-економічних проблем. Але незбалансований економічний розвиток агломерації може призвести до того, що розвиток одного міста буде суперечити розвитку іншого й усього регіону в цілому.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

- Биченко Л.А. Актуальні питання розвитку міських агломерацій [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/apdu/2011-2/doc/3/04.pdf>.
- Салій І. Українські міста: питання власності і муніципального управління / І. Салій. – К. : УВПК, 2001. – 415 с.
- Зінченко Т.Є. Концептуальні основи формування міських агломерацій [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1204>.
- Богачов С. Управління розвитком міських агломерацій в Україні: економіко-правові проблеми [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://skhid.com.ua/article/view/50897>.
- Зінченко Т.Є. Економічні засади землекористування міських агломерацій: теорія, методологія, практика / Т.Є. Зінченко. – Житомир : Видавництво «ПП Рута», 2012. – 380 с.
- Hot spots: Benchmarking global city competitiveness : analytic report [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.citigroup.com/citi/citiforcities/pdfs/eiu_hotspots_2012.pdf.